

Amerikan Medyasında İran’da Kadın Hareketleri: Ahmedinejad Dönemi

Mustafa Caner*

Özet

Bu çalışma, Mahmud Ahmedinejad’ın cumhurbaşkanlığı döneminde (03 Ağustos 2005-03 Ağustos 2013) İran’da gerçekleşen ve kadınların aktif rol aldığı toplumsal hareketlerin Amerikan medyasındaki sunumlarını oryantalizm, post-kolonyalizm ve post-yapısalcı teorilerin araçları vasıtasıyla incelemeyi amaçlıyor. Çalışma boyunca, söz konusu dönemde iki önemli Amerikan gazetesi, The New York Times ve The Washington Post’ta yer alan haberler incelenmiştir. Haberleri incelerken ise özellikle Edward Said’in “Oryantalizm” üzerine olan düşünceleri ve bu konuda çizdiği teorik çerçeve kullanılmıştır. Bunun yanında Stuart Hall’un yorumlarıyla birlikte Michel Foucault’nun bilgi-iktidar ve söylem üzerine düşünceleri ve Chandra Talpade Mohanty’nin Batı’da yapılan feminist çalışmalar üzerine olan eleştirileri de teorik arka planı oluşturmak amacıyla kullanılmıştır. Son tahlilde iki gazetenin de İran’daki kadın hareketlerini haberleştirirken kullandıkları ortak söylemsel temalar olduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda iki gazete arasında söz konusu hareketleri ele alma biçimleri açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Kadın Hareketleri, Mahmud Ahmedinejad, Oryantalizm, Temsil, Amerika, Medya

*Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, mcaner@sakarya.edu.tr

Iranian Women's Movements in American Media: Ahmadinejad Era

Mustafa Caner*

Abstract

This study aims to analyze the representations of social movements in Iran that women had an effective role during Mahmoud Ahmadinejad era (03 August 2005-03 August 2013) on the U.S. Media by the tools of orientalism, post-colonialism and post-structuralism. News covered by two significant American newspapers, The New York Times and The Washington Post are searched through during the study. During the research Edward Said's conceptualization and his theoretical framework of "Orientalism" has been widely used. Furthermore, Michel Foucault's thoughts on knowledge-power and discourse with Chandra Talpade Mohanty's critics on feminist studies alongside with Stuart Hall's comments are followed in the purpose of building the theoretical background. In the last evaluation, the inference is that there are common discursive themes of these two newspapers for covering the women's movements in Iran. In this context, there is not a significant difference identified between these two newspapers on considering the mentioned movements above.

Keywords: Iran, Women's Movements, Mahmoud Ahmadinejad, Orientalism, Representation, America, Media

* Res. Assist., Sakarya University, Middle East Institute, mcaner@sakarya.edu.tr

Giriş

Medya, özellikle Batı dünyasında, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutulan kuvvetlerin frenleyicisi ya da dengeleyicisi olarak “dördüncü kuvvet” olarak anılır. İktidarın yozlaştırıcı etkisinden azade olduğu ve demokrasinin ve insan haklarının koruyucusu rolünü üstlendiği söylenir. Fakat kökleri Nietzsche’ye kadar geri götürülebilecek bir gelenek ise bilginin iktidardan bağımsız olamayacağını iddia etmektedir. Buna göre, medyanın insanlara sunmakta olduğu bilgi de değer-yansız, objektif veya önyargısız değil bilakis belirli iktidar ilişkileri tarafından üretilmekte ve yine o ilişkilerini pekiştirmektedir. Bilginin iktidar ilişkilerinden türediği varsayımından hareketle, İran’daki kadın hareketlerine dair üretilen söylemlerin iktidar ilişkileri içerisinde nasıl bir yer tuttuğu, bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturur. Temel olarak bu çalışmada, “insan hakları”, “demokrasi” ve “kadın hakları” gibi evrensel nosyonlarla İran’daki kadın hareketlerini ele alan Amerikan medyasının gerçekten objektif bir bilgi mi ürettiği yoksa oryantalist söylemin çerçevesinde mi hareket ettiği sorusunun cevabı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Konu kadın hareketleri olduğu zaman, bu alanda akademik ve söylemsel hegemonyaya sahip feminist çalışmaları da hesaba katmak gerekmektedir. Kadın ile erkek arasındaki asimetric ve eşitsiz ilişkileri bozguna uğratmayı hedefleyen feminist çalışmaların temel varsayımlarının sorgulanmasının, özellikle Doğulu kadınlara ilişkin yapılan çalışmalar gündeme geldiğinde zaruri olduğu, bu çalışmanın temel iddialarından bir tanesidir. Çünkü ileride görüleceği üzere feminizmin, kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerinin yapı sökümünü hedeflerken, Doğu ile Batı arasındaki geleneksel oryantalist sınırları sorgulamadığı ve bizzat o sınırlara yaslanarak söylem ürettiği yönünde ciddi meydan okumalar bulunmaktadır. Bu anlamda çalışma, Batı’da yapılan feminist çalışmaların temel aldığı “Batılı kadın” varsayımı ile Doğu’daki kadınlara yönelik yapılan feminist çalışmalarda temel alınan “Doğulu kadın” varsayımı arasında bir farklılık olup olmadığını sorgulamaktadır.

Çalışmanın inceleyeceği haberlerin yapıldığı dönem, muhafazakâr ve popülist kimliği ile bilinen Mahmud Ahmedinejad’ın İran Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunduğu 2005-2013 arası dönemdir. Bu dönemin seçilmesinin sebebi Ahmedinejad’ın, Haşimi Rafsancani gibi ılımlı ve Muhammed Hatemi gibi reformist iki cumhurbaşkanının toplam on altı yıl süren hükümetlerinin ardından, seleflerinden farklı olarak daha muhafazakâr ve radikal bir ajandayla iktidara gelmesidir. Söz konusu dönemde İran’da yaşayan kadınlar üzerindeki baskının yoğunlaştığı tespiti sürekli olarak Amerikan medyasında tekrarlanmıştır. Bu tekrarların çoğalmasının ABD ile İran’ın ilişkilerinin de oldukça gerginleştiği bir döneme denk gelmesi yalnızca tesadüf olarak değerlendirilemez. Her ne kadar 1979’dan bu yana ABD ve İran ilişkilerinin zaten sorunlu seyrettiği söy-

lenebilirse de Ahmedinejad'ın ABD karşıtı sert söylemi ve ABD'nin ambargo yükünü gittikçe artırması iki ülke arasındaki çekişmenin dozunu artırmıştır.

Bu çekişme ABD'nin Ortadoğu'ya bakışıyla da yakından ilişkilidir. ABD'nin genel olarak Ortadoğu ve özel olarak da İran'a yönelik politikası, köklü oryantalizm geleneğine referansla okunabilir. Aşağıda daha ayrıntılı olarak ifade edilen bu geleneğin etkileri, hem siyasal alanda hem de onunla bağlantısızmış gibi sunulan medya alanında teşhis edilebilir. Dolayısıyla medyanın, oryantalist iktidar ilişkilerini akıcı kılma ve tahkim etme yönündeki rolü de bu analiz çerçevesiyle anlaşılabilir.

The New York Times ve The Washington Post gazetelerinin, analiz nesneleri olarak seçilmesinin nedeni ise bu iki gazetenin ABD'de tirajı en yüksek gazeteler listesinde sırasıyla ikinci ve yedinci sıralarda olmalarıdır.¹ Eğer sıralamayı en yüksek tirajlı “ulusal gazeteler” olarak daraltırsak ikinci ve dördüncü sıraya otururlar. Birinci sıradaki The Wall Street Journal, ekonomi ve finans odaklı yayın yaptığı için, üçüncü sıradaki The USA Today ise, uluslararası alanda The New York Times ve The Washington Post kadar etkili olmadığı için incelemeye alınmamıştır. Ayrıca, The New York Times'in daha demokrat, The Washington Post'un ise daha cumhuriyetçi bir çizgiye sahip olduğu ön kabulü de yaygındır. Dolayısıyla söz konusu inceleme, demokrat ve cumhuriyetçi yayınlar arasında İran'daki kadın hareketlerine bakışta bir farklılık olup olmadığını görmeye de yarayacaktır.

Oryantalizm, Söylem ve Feminizm

Edward Said'e göre oryantalizmin üç farklı anlamı vardır. Bunlardan ilki, Şark üzerine yapılan “akademik” çalışmaları işaret eder. Oryantalizmin ikinci anlamı ise Doğu ile Batı arasında “ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçimi” olmasıyla bir sınır çekme edimidir. Üçüncü ve son anlam ise Said'in, Michel Foucault'nun “söylem” kavramından yola çıkarak incelemeye çalıştığı, Batı'nın Doğu üzerindeki iktidarını tesis eden pratiklerdir.² Said'e göre bu üç farklı düzey birbirinden bağımsız değil, birbiriyle ilişki içerisindedir.³ Kendisi Şarkiyatçılık eseri boyunca Batı ile Doğu arasındaki keskin ayrımı başlangıç noktası alan söylemlerin izini sürmektedir.

1 “Average Circulation at the Top 25 U.S. Daily Newspapers”, Alliance for Audited Media, <http://auditedmedia.com/news/blog/top-25-us-newspapers-for-march-2013.aspx>, 25 Ağustos 2016.

2 Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner, Baskı 6., Metis Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 12-13.

3 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 12.

Oryantalizm, yalnızca Batı'nın Doğu'ya ilişkin meraklı bakışıyla değil aynı zamanda Batı'nın kendi kimliğini kurmasına imkân sağlayan bir söylem olmasıyla açıklanır.⁴ Peki, bu kimlik nasıl tesis edilir? Doğulu Batılının karşısında nasıl konumlandırılır? Öncelikle iki veçhe arasında bir hiyerarşi kurulur ve Batı, Doğu'dan daha yüksek bir konuma oturtulur.⁵ Daha sonra Said'den yola çıkarak iki temel doğrultuda Doğu ile bir söylemsel ilişki kurulduğu söylenebilir. Bu iki doğrultu, Doğu için genellemeler yapmak ve Doğu'yu özcü kategorilerle inşa etmektir.

Öncelikle Doğu'ya ilişkin genellemeler yapılır. “Akademik araştırmacı, “Şarklı” damgası taşıyan bir tipi, rasgelebileceği her tekil Şarklıyla aynı şey sayıyordu.”⁶ Yani bu bakışa göre hiçbir Şarklının birbirinden farkı yoktur: Bir Şarklıda bulunan herhangi bir özellik, aslında bütün Şarklılarda ortaktır. Said'in *Şarkiyatçılık*, eserinde üzerinde durduğu “Şarklı tipi”, özellikle Araplardır. Mesela Gertrude Bell'in Araplara ilişkin yorumu şöyledir:

Eğer bir Arap neşeleniyorsa, çocuğunun ya da ana babasının ölümüne kederleniyorsa, siyasal zorbalıktan ötürü adaletsizlik duygusuna kapılıyorsa, bu deneyimlerin, zorunlu olarak, Arap olmak gibi katıksız, yalın, süreğen bir olguya tabi olduğunu varsaymamız gerekir.⁷

Yani bütün Araplar aynı görülmekte ve müthiş bir genelleme yapılmaktadır. Söz konusu genellemelerle inşa edilmiş özcü kategoriler, tarihsel olarak kapalı bir kimliği işaret etmektedir. Bu kimliğin diğer kimliklerle açık etkileşim ve o etkileşim yoluyla dönüşümü imkânına da sahip olmadığı vurgulanır: “Şarkiyatçılık, değişmez bir Şark, Batı'dan (çağdan çağa değişen gerekçelerle) mutlak olarak farklı bir Şark varsaydı.”⁸ Peki, bu değişmeyen Doğulu hangi niteliklere sahiptir? Bunun karşısında Batılı hangi niteliklere sahiptir? Said'in oryantalist gelenekte teşhis ettiği cevaba göre, “Şarklı mantıksızdır, ahlaksızdır (günahkârdır), çocuksudur, “farklı”dır; buna karşılık Avrupalı akli başında, erdemli, olgun, “normal”dir.”⁹ Dolayısıyla karşımızda bir normal Batı ve bir de anormal Doğu var.

4 Said, s. 11 ve s. 13.

5 Said, s. 49.

6 Said, s. 243.

7 Said, s. 242.

8 Said, s. 107.

9 Said, s. 49.

Batı'nın kurmuş olduğu bu "anormal profil" çeşitli mecralarda "temsil" aracılığıyla dolaşıma sokulmuştur. Söz konusu temsil faaliyetleri, Doğu'yu Batı'ya tabi kılan söylemsel süreçlerin en önemli bileşenlerindedir: "Dolayısıyla Şarkiyatçılıkta ortaya Şark, Şark'ı Batı bilgisine, Batı bilincine, sonra da Batı egemenliğine taşıyan bir güçler öbeği bütünü tarafından şekillendirilmiş bir temsil biçimleri dizgesidir."¹⁰ Said bu bağlamda temsil faaliyetinin ve Şark'a ilişkin üretilen bilginin siyasal karakterini teşhis etmektedir. Michel Foucault da aynı şekilde bilgi üretimi ve iktidar üretimi arasındaki doğrudan bağı teşhis ederken Batı toplumunun ürettiği "hakikat" ya da bilginin, iktidar ilişkilerini mümkün kılan etkilerini işaret eder.¹¹

Foucault'yu takip eden Said, genel olarak "tarafsız" olduğu ve "siyasal olmadığı" iddia edilen bilgi türlerinin siyaset ile ilişkili olduğunu savunur.¹² Özel olarak ise Oryantalizmin siyasetle yakından ilişkili olduğunu söylemektedir. Ona göre: "Siyaset ile Şarkiyatçılık arasındaki yakınlık, -ya da daha dikkatli söylenirse- Şarkiyatçılıktan çıkarılan Şark'a ilişkin düşüncelerin siyasette kullanılabilme olasılığının yüksek olması, önemli ama son derece hassas bir hakikattir."¹³ Bu noktada Said'in düşünceleri Foucault'nun düşünceleriyle paralellik arz etmektedir. Ona göre de bilgi ile iktidar arasında yakın bir ilişki vardır.

(...) iktidarın bilgi ürettiğini (ve bunu yalnızca bilgiyi yararlandığı için teşvik ederek veyahut da yararlı olduğu için uygulayarak yapmadığını), iktidar ve bilginin birbirlerini doğrudan içerdiklerini; bağlantılı bir bilgi alanı oluşturmadan iktidar ilişkisi olamayacağını, ne de aynı zamanda iktidar ilişkilerini varsaymayan ve oluşturmayan bir bilginin ve bilgi alanının olamayacağını kabul etmek gerekir.¹⁴

10 Said, s. 215.

11 Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 173.

12 Said, ss. 18-25.

13 Said, s. 107.

14 Said, s. 33.

Foucault'nun bir diğer önemli katkısı ise “söylem” kavramı üzerinedir. Stuart Hall, Foucault'nun söylem kavramından kastettiği şeyi şu şekilde yorumlar:

Bir konuyla ilgili olan belirli tarzda bir bilgi hakkında konuşmayı –yani bir çeşit temsili- mümkün kılan dili (language) sağlayan ifadeler bütünü. Bir konu hakkındaki ifadeler, belirli bir söylemin içerisinden oluşturulduğunda, söylem o konuyu belirli tarzda inşa etmeyi mümkün kılar. Ayrıca konunun konuşulabileceği diğer yolları da sınırlar.¹⁵

Demek oluyor ki söylem basitçe tanımlamak gerekirse, ne konuşabileceğimizi, ne konuşamayacağımızı, konuşabildiğimiz şeyleri nasıl konuşabileceğimizi ve nasıl konuşamayacağımızı belirleyen bir çeşit kurallar bütünüdür. Hall, Foucault'nun söylem kavramını yorumlarken söylemin, “özne pozisyonu” yaratıcı karakterine vurgu yapar. Örnek olarak “The West and the Rest (Batı ve Diğerleri)” ifadesi Batı'nın üstünlüğünü en baştan tescil eden ve Batıyı hiyerarşik olarak yukarıda konumlandıran bir ifadedir.¹⁶ Bir başka çalışmasında Hall, Foucault'dan hareketle “delilik, ceza veya cinsellik söylemlerinin” nasıl belirli özne tipleri ürettiğini net bir şekilde ortaya koyar. Mesela delilik söyleminin ürettiği “deli”, ceza söyleminin ürettiği “suçlu” ve cinsellik söyleminin ürettiği de “cinsel yönden sapkın” kişidir.¹⁷ Dolayısıyla söylem, toplumsal, siyasal ya da ekonomik olarak ayırma, tasnif etme, konumlandırma, belirli sınırlar çekme ve özneyi inşa etme aracıdır.

Said'in iddia ettiği gibi oryantalizmin de bir söylem olduğu düşünüldüğünde, bu söylemin bir iktidar alanını işaret ettiği söylenebilir. Foucault'nun da dediği gibi “İktidar ve bilgi birbirlerine tam da söylem içinde eklenir.”¹⁸ Bu iktidar alanında Batı kendini Doğu'nun üzerinde konumlandırır, Batılı insan Doğulu insandan üstündür ve birazdan özel olarak vurgulanacağı gibi Batılı kadın da Doğulu kadından üstündür. Dolayısıyla söylem ve iktidarı birbirini

15 Stuart Hall, “The West and the Rest: Discourse and Power”, *Formations of Modernity*, ed. Stuart Hall-Bram Gieben, 4. p., Polity Press, Cambridge, UK, 1995, s. 291.

16 Hall, “The West and the Rest: Discourse and Power”, s. 292.

17 Stuart Hall, “The Work of Representation”, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practises*, ed. Stuart Hall, Sage Publications, 8. p., London, UK, 2003, s. 45.

18 Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, 4.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 74.

üreten, besleyen, işler kılan ve birbirinden koparılamayacak kadar birbirine bağlı iki kavram olarak düşünmek gerekmektedir. Aynı şekilde aralarındaki ilişkinin, Batı ile Doğu arasındaki hiyerarşiyi tesis eden en temel ilişki olduğu da belirtilmelidir.

Bütün bu formülasyonu Batıda Doğuya ilişkin yapılan kadın çalışmalarına bağlarsak, Chandra Talpade Mohanty'ye göre Batı'da yapılan feminist çalışmalarda üçüncü dünya ülkelerindeki kadınlar, "Kadın" kategorisi altında tek tipleştirilmiştir. "Burada incelediğim feminist çalışmaların, birleşik, tekil "Üçüncü Dünya Kadını"nı üreterek/yeniden sunarak, üçüncü dünyadaki kadınların yaşamlarının maddi ve tarihsel olarak heterojen boyutunu söylemsel olarak kolonize ettiğini önermek istiyorum."¹⁹ Mohanty, yapılan bu çalışmaların "doğrudan siyasi ve söylemsel bir pratik ve böylece amaçlı ve ideolojik"²⁰ olduğunu savunur. Mohanty'nin dikkat çektiği bir başka nokta da tıpkı oryantalizmde olduğu gibi Doğu ile Batı arasına keskin bir sınır çekme eylemidir. Batı'daki feminist çalışmalarda yapılan ayırım "eğitilmiş, modern, kendi bedeni ve cinselliği üzerinde kontrol sahibi, ve kendi kararlarını alma özgürlüğüne sahip Batılı kadın" ile Batılı kadının "tam zıttı" olan "üçüncü dünya kadını" arasında yapılır.²¹

Mohanty, "Under Western Eyes" isimli ünlü makalesinin "Kadın ve Dini İdeolojiler" alt başlığında İran'daki kadınlar üzerine yapılan feminist çalışmaları eleştirir. Bu çalışmalarda kadınların dini söylemin pasif alıcıları olarak inşa edildiğini ve sistemin meşruluğunun buna dayandığını iddia edildiğini söyler. Ona göre toplumda kadın-erkek arası ilişkiler ve kadının toplumdaki değişken konumu da etkilidir.²² Mohanty'nin iddiası, Batı medyasında sunulan İran'daki kadın hareketleri söz konusu olduğunda tersten okunmayı hak ediyor. Aşağıda gösterileceği gibi İran'daki kadınların tamamının rejimden ve İslami ideolojiden rahatsız olduğu devamlı olarak haberlerde tekrarlanmaktadır. Bu noktada görmezden gelinen ise rejimle derdi olmayan kadınlardır. Rejimle problemlili olan ya da olmayan kadınların ait olduğu toplumsal bağlamın dikkate alınmaması ise iki ayrı temsil biçiminde de ortaktır.

19 Chandra Talpade Mohanty, "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", *Boundary 2*, Vol. 12, No. 3, On Humanism and the University I: The Discourse of Humanism, Duke University Press, (Spring - Autumn, 1984), p. 334.

20 Mohanty, "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses".

21 Mohanty, s. 337.

22 Mohanty, ss. 342-343.

Baskı Altındaki İranlı Kadınlar

Bu başlık altında incelenen haberlerde İranlı kadınların ABD medyasında özcü bir yaklaşımla ele alındıkları iddia edilmektedir. “İranlı kadın” kimliği değişken ve açık olmayan bir kimlik şeklinde kabul edilmiş ve kadınlar arası farklılıklar görmezden gelinmiştir. Yani kısaca ifade etmek gerekirse bu haberlerin işaret ettiği şudur: “Bir İranlı kadına baktığımızda aslında bütün İranlı kadınları görürsünüz.” Dolayısıyla İranlı kadınların adı, ailesi, işi, arkadaşları, eğitimi ve çevresi yoktur. Onlar sadece İranlı kadınlardır. Bu sorunlu bakışın, İranlı kadınları sosyal ve siyasal bağlamlarından bağımsız ele alışları ancak bu bağlamanın hilafı uğruna terk edilir. Yani İran’daki yönetim sistemini ya da dini yapıyı hedef aldıkları oranda kadınların bu “zavallı” durumlarının müsebbibi ortaya çıkarılmaktadır. Fakat bu konu bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

10 Mart 2007 tarihinde “İran’ın Muhalifleri”²³ başlığıyla Washington Post gazetesinde verilen bir haber, İran’daki kadın hareketleri üzerine bilindik Batılı klişeleri tekrarlamaktan öteye gidemiyor. Washington Post’un, Los Angeles Times gazetesinden aktardığı haberde, Dünya Kadınlar Günü vesilesiyle “barışçıl gösteri” yapmak üzere parlamento önünde toplanan kadınların bazılarının “tutuklandığı” bazılarının “dövüldüğü” ve devlete bağlı medya organlarının da söz konusu olayı haber yapmamak üzere uyarıldıklarının altı çiziliyor. Bura ya kadar aktarılanlardan abartı payı düşüldüğünde bile polisin ve hükümetin eleştirilebileceği herkes tarafından kabul edilebilir. Lakin haber şöyle devam ediyor: “İran’da kadının baskılanması her gün yaşanan bir gerçekliktir, ancak bu hafta gün yüzüne çıktı.”

Belirli bir protesto hareketinin, her gün yaşandığı iddia edilen baskı altında olma tecrübesinin dışavurumu olduğunu iddia etmek düpedüz desteksiz bir varsayımdır. Bunun yanında İran kadınının tüm toplumsal bağlamından kopartılarak, yekpare ve homojen bir biçime dönüştürülmesi söz konusudur. Mohanty’nin dikkat çektiği üzere sürekli baskı altında olan, ezilen ve ikinci plana atılan Üçüncü Dünya kadını. Mohanty, “kadını bir arada tutan, hepsinin baskı altında olduğuna dair sosyolojik “aynılık” düşüncesidir” demekte ve bu varsayımı eleştirmektedir. Ona göre, kadını türdeş bir kategori olarak görmek, “söylemsel uzlaşımın” sonucudur ve değişik kadın gruplarının “maddi gerçekliği”ni yadsımak demektir.²⁴ Dolayısıyla Mohanty’dan yola çıkarak denilebilir ki İran kadınlarına yönelik yapılan, her gün baskı gördüklerine dair genelleme, özcü bir “İranlı Kadın” tipi üretmektedir.

23 “Iran’s Dissenters”, *The Washington Post*, 10 Mart 2007.

24 Mohanty, ss. 337-338.

Bu söylemde Tahran'da yaşayan bir kadın ile İsfahan'da ya da Kum'da yaşayan bir kadın ile Tebriz'de yaşayan bir kadın aynı kabul edilir. Bu kadınların sosyo-ekonomik durumları da farksızmış gibi ya da kadının öznelliği üzerinde hiçbir etkisi yokmuş gibi göz ardı edilir. Yani kadınların eğitim durumları, yaşadıkları mikro çevre, aile ilişkileri, kitle iletişim araçlarıyla olan etkileşimi basitçe bir kenara itilir ve hesaplama dâhil edilmez. Bu noktada yukarıda belirtilen kapalı ve statik Doğulu karakteri yeniden hatırlamakta yarar vardır zira bu karakter tipi, Doğuya ilişkin bütün farklı öznelere kuşatmaya ve aralarındaki farkları görmezden gelmeye yarayan genel bir çerçeve sunar.

13 Mart 2007 tarihinde Washington Post'ta "İran'da Cesur Sesler"²⁵ başlığıyla başka bir haber daha yayınlanır. Haberi kaleme alan Elise Auerbach, "İran Uzmanı" şeklinde sunulmuştur. Kendisi hakkında biraz araştırma yapıldığında, Auerbach'ın Uluslararası Af Örgütü'nün ABD merkezi için çalışan "İran ve Ürdün Uzmanı" olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.²⁶ Başka bir sitedeki biyografisinde²⁷ ise Chicago Üniversitesi'nin Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri bölümünden doktorasını aldığı belirtilmekte fakat daha önce İran'da bulunup bulunmadığı ya da Farsça bilip bilmediği bilgisi yer almamaktadır. Auerbach'ın İran uzmanlığı sorgulanmaya açık gözükmektedir.

6 Mart 2007'de tutuklandığı söylenen 33 İranlı kadın aktiviste dair yukarıdaki haberde şöyle bir ifade geçer: "hükümetin insan hakları aktivistlerine yönelik zulmünün sert ve yaygın olduğu bir ülkede, İran'daki hukuk sistemi hakkında komşularıyla ve arkadaşlarıyla konuşmak gibi basit eylemler gerçekleştirerek, kendilerini gerçekten tehlikeli bir durumun içine sokuyorlar". İran'da kimsenin hukuk sistemi üzerine konuşamayacağı, bu konuları komşunuzla konuşsanız dahi bunun çok tehlikeli olduğu ve komşularla konuşma eyleminin son derece cesur bir eylem olduğu daha net ifade edilemezdi. İranlı kadınlar konuşamadığı ve seslerini duyuramadığı için Auerbach onlar adına konuşuyor. "Temsilin dışsallığı her zaman, "Şark kendini temsil edebilseydi ederdi zaten" türünden bir beylik düşünce tarafından belirlenir; Şark'ın kendisi bunu yapamadığından, bu işi temsil etkinliği yapar, hem Batı için hem de (...) zavallı Şark için."²⁸

25 Elise Auerbach, "Courageous Voices in Iran", *The Washington Post*, 13 Mart 2007.

26 "Author Archives", Amnesty International USA, <http://blog.amnestyusa.org/author/elise-auerbach/>, 20 Mayıs 2014.

27 "Board of Advisors", Iran Rooyan, <http://iranrooyan.org/about-us/board-of-advisors/>, 20 Mayıs 2014.

28 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 30.

Auerbach, eylemci kadınların cesur olduğundan bahsedip hükümetin ise gaddar olduğundan dem vurarak, bilindik “özgür olmayan İran” klişesini tekrarlıyor. Auerbach'ın İran uzmanlığının sorgulanabilir olduğu yukarıda belirtilmişti ve onun bildik klişeleri tekrarlaması, akla Edward Said'i getiriyor. Said, İran üzerine yazan muhabirleri eleştirirken,

Bu bölgenin dilini bilmemek muazzam bir bilgisizliğin sadece bir parçasıdır (...) bu muhabirler, o ülke hakkında bilgilerini artırmaya çalışmak yerine, en kolay ulaşılabilecekleri şeylere sarılırlar; bu da genellikle kendi yurtdaki okurların itiraz etme olasılığının olmadığı bir klişe veya bir parça muhabir marifetidir²⁹

diyordu. Aynı durum İran'daki kadın hareketlerini yazıp çizen “uzmanlarda” ya da muhabirlerde de karşımıza çıkıyor.

12 Şubat 2009 tarihinde bu kez The New York Times gazetesinde “İranlı Kadınların Haklar İçin Mücadelesi Evde Başlıyor”³⁰ başlıklı bir haber yayımlandı. Haberin başında Raziye Gassemi isimli kadının kocasından gördüğü şiddet vurgulanıyor ve kadının İran'da ender rastlanan bir eylemde bulunarak boşanma davası açtığı bilgisi veriliyor. Daha sonra İran'da kadınların baskı altında oldukları ve yavaş yavaş başka kadınların da Gassemi gibi seslerini yükseltmeye başladıkları haber veriliyor.

Peki, nasıl oluyor da İranlı kadınlar seslerini yükseltmeye başlıyor? Öncelikle üniversiteye gidiyorlar, eğitim alıp bilinçlenmeye başlıyorlar ve bir şeylerin yanlış olduğunun farkına varıyorlar. “Kendileri için okula gitmenin bir seçenek olmadığı kadınlar için bile, internet ve uydu televizyonu, Batıdaki kadınların hayatlarını görünür kılmıştır” hemen ardından da Sima Sayeh isminde feminist olduğu belirtilen bir kadının sözleri aktarılıyor: “uydu alternatif bir yaşam gösterdi”, “kadınlar, erkeklerle eşit muamele görmenin mümkün olduğunu görüyor”.

İranlı kadınların hakları için mücadelesi, doğrudan Batı'nın ilham verdiği etkisiyle açıklanmaktadır. Haber şöyle yorumlanabilir: Batı'daki kadınlar son derece özgür yaşamakta ve erkeklerle eşit muamele görmekte fakat İran kadınları bundan mahrum olmaktadır. Batıdaki gibi bir hayatı görünce de göz-

29 Edward W. Said, *Medyada İslam*, çev. Aysun Babacan, Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 53.

30 “Starting at Home, Iran's Women Fight for Rights”, *The New York Times*, 12 Şubat 2009.

leri açılmış ve aynısından istemişlerdir. Bu haberde, Batı ile Doğu arasındaki keskin karşıtlık kadın özelinde vurgulanmakta ve Mohanty'nin Batılı kadın ile üçüncü dünya kadını arasında tespit ettiği ayrımı hatırlatmaktadır. İran kadını cahil, baskı altında ve geleneklere bağlı bir profil verirken Batılı kadın ise eğitilmiş ve özgürdür. Ancak eğitim almaya başlayan ve böylelikle Batı ile muhatap olan İranlı kadınlar aynı zamanda kendilerini sınırlayan geleneksel yapıları sorgulamaya başlamakta ve özgürleşmektedirler. Kurtuluş Batılı kadın gibi Batılı olmaktadır mesajı net bir şekilde veriliyor.

Haberin sunuluş biçiminin son derece ideolojik olması bir kenara bırakılsa bile çarpıtılan tarihsel gerçekler göz ardı edilemez. İran'da kadın hareketleri yeni başlamıyor. Bırakın uyduyu, karasal yayına ayarlı televizyonların olmadığı zamanlarda bile kadınlar toplumsal hareketlerde son derece aktiftirler. 1890'lı yıllardaki Tütün Protestolarında (Şahın eşinin bile tütün içmeyi bıraktığı hatırlanabilir), 1909'daki anayasa hareketinde, Pehlevi döneminde ve 1979 devriminde kadınlar her zaman aktif rol almışlardır. Bütün bu tarihsel gerçekler atlanarak (ya cehaletle ya da bilerek) Batılı kadın, İranlı kadının rol modeli yapılarak ikisi arasındaki hiyerarşi sürekli bir şekilde yeniden kuruluyor.

Sayah devam ediyor, "yıllar geçtikçe pek çok dindar kadın değişti. Eğitilmiş oldular, yurtdışına gidip kadın haklarıyla ilgili konferanslara katıldılar ve öğrendiler." Kadınların bu kadar ezildiği bir coğrafyada yurtdışındaki konferanslara katılım imkânlarının da aynı ölçüde fazla olması en hafif ifade ile ironik olsa gerek. Bu ifadede daha dikkat çekici olan ise dindarlığın cahillikle eşitleniyor oluşu. Bir anlamda İranlı kadınların baskı altında olmalarının kaynağında son tahlilde dinin görülmesi ve çözümün yeri olarak bir kez daha Batı'nın işaret edilmesi. Özgürleştirici bilgiler Batı'da vardır ve gidip oradan almanız gerekiyor deniyor kısaca.

Baskıcı Rejim ve İslam

İran'daki kadın hareketlerini Amerikan medyasının görme biçimi genellikle İran siyasal sistemine dönük önyargı ve mesafe tarafından biçimlendirilmektedir. Bu bakışı inşa eden formül, kadının özel ve toplumsal yaşamındaki konumunun mutlak manada dezavantajlı olduğu ve bu konumu üretenin ise İslam dini ve ona dayanan yönetim sistemi olduğudur. Dolayısıyla bu tarz temsillerde odak öznenen onu belirleyen yapıya doğru kaydırılmaktadır. Bu kayma nispetinde İran'daki yönetim sisteminin meşruluğu tartışma konusu olmaktadır. Bu yönüyle de yapılan haberlerin aslında doğrudan siyasi sonuçlarının olduğu söylenebilir.

The Washington Post'un "İran'ın Muhalifleri" haberine geri dönersek, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını talep eden, insan hakları akti-

visti kadınların 30'dan fazlasının bu olaydan önceki Pazar günü tutuklandığı'nın belirtildiği haberde,³¹ İran'ın ceza yasaları gereğince "9 yaşındaki kızların zina sebebiyle taşlanarak öldürülebileceği" bilgisi veriliyor. Okuyanların kafasında kolayca "sapkın İranlılar" imajı yaratmaya yetecek ifadeler araya serpiştiriliyor. Oryantalizm açısından çok da ayırksı bir durum değildir bu. Said'e göre "(...) Şarkiyatçılık, özel insani ayrıntıdan genel insanötesi ayrıntıya çıktı hep (...) Kurandan bir ayet Müslümanların iflah olmaz şehvet düşkünlüğünün en iyi kanıtı diye görülebildi."³² Burada yapılanın da benzer bir çarpıtma olduğu söylenebilir. İran Ceza Kanunu'nu "9 yaşında kızların taşlanarak öldürülmesine izin veriyor" şeklinde yorumlayarak İranlıların kana susamış, sapkın, köktenci fanatikler olduklarını işaret etmektedir.

Oysa İran Ceza Kanununda söz konusu ifade bulunmamaktadır. Bu ifade, İran Ceza Kanunu ve İran Medeni Kanununun birlikte değerlendirilip yorumlanması ile elde edilmiştir. Çok basit bir mantık yürüterek, İran'da idam kararlarının reşit bireylere uygulanabileceği (ceza kanunundan çıkarılan budur. 64. Madde.³³) ve İran'da 9 yaşındaki kızlar ile 15 yaşındaki erkeklerin reşit sayıldığı (medeni kanundan çıkarılan budur. 1210. Madde, Not 1.³⁴) maddeleri birlikte yorumlandığında böyle bir sonuca varılmıştır. Dayanak yasaldir ve söz konusu mesele, "çocuk suçluların cezalandırılması" kategorisi altında incelenebilir. O halde İran'da yasal olarak geçerli başka bir belgeye bakıp meselenin girift durumu anlaşılabilir.

İran, çocuk yaştaki suçluların idam edilmesini önleyen Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar sözleşmesini³⁵ imzalamış bir ülkedir. Bu sözleşmenin 6. maddesinin 5. bendinde "18 yaşından küçük kişiler tarafından işlenen suçlara ve hamilelere idam cezası uygulanmayacaktır" denmektedir. İran da sözleşmeyi imzalayarak bu maddeyi kabul etmiştir. Buna rağmen İran'da 18 yaş altı kişilerin idam edilmediğini söylemek doğru olmaz. Uluslararası Af Örgütü'nün verilerine göre 1990 yılından bu yana İran'da 18 yaşının altında suç işleyen 50 kişi idam edilmiştir. Bu kişilerin 3'ü 16 yaşında, 11'i 17 yaşında ve diğerleri ise 18 yaşını doldurduktan sonra idam edilmiştir ve idam edilenlerin yalnızca

31 "Iran's Dissenters", *The Washington Post*, 10 Mart 2007.

32 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 106.

33 "Islamic Penal Code of Iran", http://mehr.org/Islamic_Penal_Code_of_Iran.pdf, 20 Mayıs 2014.

34 "The Civil Code of the Islamic Republic of Iran", <http://www.alaviandassociates.com/documents/civilcode.pdf>, 20 Mayıs 2014.

35 "International Civil and Political Rights Covenant", <http://www.refworld.org/pdfid/3ae6b3aa0.pdf>, 20 Mayıs 2014.

bir tanesi kadındır.³⁶ Buradaki rakamların İnsan Hak ve Özgürlükleri açısından kabul edilebilir olmadığı kesindir lakin 9 yaşında bir kızın idam edilmesi de söz konusu değildir. Ayrıca benzer rakamlar ABD için de geçerlidir. 1990 yılından 2003 yılına kadar ABD’de 19 kişi, 18 yaşlarının altında işledikleri suçlar sebebiyle, aldıkları cezalara göre 18 yaşlarını doldurduktan bir süre sonra idam edilmişlerdir.³⁷

İdam cezasının kendisinin tartışmalı karakteri, reşit olmayan kişilerin idam edilmesi ve kadının bu denklemdaki yeri meseleyi iyice çetrefilli bir duruma sokmaktadır. Böyle çetrefilli bir meseleyi basitleştirip, sorgulamadan üzerinden geçmek ve İran’daki kadınların protesto hareketine bağlamak oryantlizmin tipik göstergelerinden biridir. Ancak verilen bu haberin devamında çok önemli bir kısım bulunmaktadır. Bu kısım açıkça Amerikalı gazetecinin niyetini teşhir etmekte ve bilgi-iktidar ikiliğinin en dolaysız hali olarak kendini göstermektedir. İran ile ABD’nin ilişkilerinin geliştirilmesinin, ABD’nin çıkarına olacağı vurgulanır ve şöyle devam edilir: “Fakat İran’da insan hakları ve demokrasi için savaşıyor bu insanlara ve hareketlere olan desteğimizin devam etmesi de hayati çıkarlarımızdandır. Yoksa ABD-İran ilişkilerinin gelişmesi muhtemel gözükmemektedir.” Bu satırlar, Ortadoğu’nun jandarması ABD’nin, bu kimliğinin tekrar sunulması, perçinlenmesidir. İnsan hakları ve demokrasi söylemi, açıkça müdahaleci bir tutumun araçlarından biri olmuştur. Söylem dayatılır ve daha da ilginç tarafı ABD çıkarlarıyla dolaysız bir şekilde ilişkilendirilir.

29 Haziran 2009 tarihinde Washington Post gazetesinde Anne Applebaum imzasıyla bir yorum yayınlandı. 2009 yılında yapılan İran Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ihtilafli bir şekilde sonuçlanması sonucu, Ahmedinejad’a karşı Musevi taraftarları sokaklara dökülmüş ve protesto hareketleri yaşanmıştı. Bu protestolar sırasında Batı medyasının gözü, kadın eylemcilere odaklanmış ve kadın protestocularla ilgili pek çok haber dolaşıma girmişti. Applebaum’un yazısı da protestolardaki kadın eylemcileri mercek altına alan yorumlardan yalnızca bir tanesi.

“Kadınlar İran Rejimine En Derin Tehditi Oluşturabilir”³⁸ başlıklı yorumda, İran’daki rejim, İslami kaidelerle beraber ele alınıyor ve kadınların bu

36 “Executions of Juveniles Since 1990”, Amnesty International, <http://www.amnesty.org/en/death-penalty/executions-of-child-offenders-since-1990>, 15 Mayıs 2014.

37 “Executions of Juveniles Since 1990”.

38 “Women May Pose the Deepest Threat to Iran’s Regime”, *The Washington Times*, 29 Haziran 2009.

rejimi yıkmak için itici güç olabileceği iddia ediliyor. “Onların [kadınların] varlıkları rejime en derin darbeyi vurabilir. İslam Cumhuriyetinin ideolojisinin kalbinde ilahi esin iddiası yer alıyor: kadınlar üzerindeki sert baskı kadar yönetimin meşru olduğu, çünkü Tanrının öyle istediği.” Tipik bir oryantalist tasvir. Applebaum, bir çırpıda İslam dinini kadınlara olan baskının kaynağı olarak sorumlu tutmaktadır. İnan'daki İslam anlayışı, farklı İslam yorumları, mezhepsel ayrılıklar, toplumsal ve ekonomik faktörler ve dış baskılar söz konusu edilmemekte ve din tek suçlu olarak sunulmaktadır. Devamında, İnan'ın din adamlarının da kadınların gücünün farkında olduğunu ve bu tehditin önünü almak için şiddet kullanmaktan çekinmediklerini söylüyor yazar. Daha sonra ise “rejimin kısa vadede kazanabileceğini ama uzun vadede kaybedeceğini” söyleyerek bir kehanette bulunmaktan da kendini alamıyor.

Edward Said, İslam ile ilgili söylenen bütün sözlerin ve yapılan bilimsel çalışmaların siyaset ile yakından ilişkili olduğunu söylemektedir. Ona göre bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar siyasal açıdan kullanışlıdır.³⁹ Bununla birlikte Batıda kullanılan “İslam” kavramının da Müslümanların inandıkları İslam'dan son derece farklı olduğunu, “kısmen kurmaca, kısmen ideolojik yafta” olduğunu belirtmektedir.⁴⁰ Denebilir ki Amerikan Medyasında, İnan'ı yorumlarken sürekli tekrar edilen İslam kavramı, aslında siyasal hesapların stratejik bir parçasıdır. Amerikan medyasında İslam, Foucaultcu anlamda bir söylemdir denebilir. Yani söz konusu medyanın İslam'ı ele alma ve yorumlama biçimleri, ABD'nin Müslüman dünyasını ve Müslüman coğrafyasının jeostratejik değerini ele alma biçiminden ayrı düşünülmemelidir.

İslam söyleminin ABD için işlevsel boyutunu incelerken ABD-İnan ilişkilerinin tarihine kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Bilindiği üzere İnan'daki İslam Devrimi'nden önce ABD, İnan Şahı'nın en yakın müttefikiydi. Devrim gerçekleştiğindeyse İnan, bir anda ABD tarafından şeytanlaştırıldı ve o tarihlerden beri iki ülkenin arası iyi olmadı. 1979'da ABD büyükelçiliğinin basılarak 52 kişinin rehin alınması ve ancak 444 gün sonra serbest bırakılması, tarihe “rehineler krizi” olarak geçmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiyi oldukça gerginleştirmişti. Devrimden hemen sonra 1980 yılında patlayan İnan-İrak savaşında ABD'nin Irak'a destek vermesi de İnan'ın sempatisini uyandırmamıştı kuşkusuz. ABD'nin İnan'a uyguladığı ambargonun sürekli artan dozu da eklenince hem İnan'ın hem de ABD'nin birbirlerine karşı olan hasmane tutumları anlaşılabilir.

39 Said, *Medyada İslam*, s. 58.

40 Said, s. 52.

Kurulduğu günden bu yana İran'daki rejimin düşmanı olan ABD'nin, kendi medyasında çıkan haberlerin de devletin genel politikasının çizdiği çerçevenin dışında olmadığı görülüyor. İran'daki kadınlar bile yasaların değiştirilmesi konusunda kendilerini sınırlı tutup "reform" isterlerken, Applebaum bir anda rejimin yıkılması için stratejiler geliştirip İran kadınına da bu yıkımda çeşitli roller veriyor. İran kadınları adına konuşuyor, kadın hakları ve feminizm söylemini rejim devirmek adına seferber ediyor ve yorumunu şöyle tamamlıyor:

Son yıllarda, İslami dünyadaki "kadın meselelerinin" ikincil türden meseleler olduğunun bana kaç defa söylendiğini sayamadım: konu Afgan Anayasası ya da Suudi Hükümeti olsun, çoğu yorumcunun standart eğilimi -istikrar, güvenlik, petrol- gibi diğer meselelere ağırlık vermek olmuştur. Fakat nüfuslarının yarısının sivil ve insan haklarını bas-kulayan rejimler kaçınılmaz olarak istikrarsızdır. Er ya da geç bir geri tepme olacaktır. İran'da bunun gerçekleştiğini görüyoruz.

İran'daki bir meseleyi tipik oryantalist bakış açısıyla Afganistan ve Suudi Arabistan ile "İslami ülkeler" kategorisi altında toparlayıp, zımparalayıp farklılıkları yok etmekte tereddüt etmiyor. Hepsi İslami ülkeler, hepsinde sorun aynı ve hepsi için de çözüm aynı. Kadın konusu temeldeki ana sorunun değişik dışavurumlarından biri yalnızca.

17 Şubat 2010 tarihinde New York Times gazetesinde yayınlanan başka bir haber "İranlılar Kadınların Hakları Tasarısını Protesto Ediyor"⁴¹ başlığını taşıyordu. Haberde, önceden mevcut eşinden başka kişilerle de evlenmek isteyen erkeklerin mevcut eşlerinin rızasını alması gerektiği ancak bu tasarıyla birlikte erkeklerin eşlerine hiç sormadan başka kadınlarla evlenebileceği vurgulanıyor. 1200 İranlının da bu yasaya karşı çıkan bir bildiriye imza attıkları belirtiliyor. Bu haberde en dikkat çekici olan, Batı'da yaşayan İranlı kadınların, İran'da yaşayan kadınlar için konuşturulmaları. Önce Oslo'da yaşayan bir İranlı avukatın görüşlerine yer veriliyor. Asieh Amini isimdeki kadın avukat şöyle söylüyor: "bildiriye yayımladık çünkü kadınların da dahil olduğu farklı grupların şimdiki gibi gergin siyasal dönemlerde sivil haklarını kaybetmeleri konusunda kaygılıyız. Kadın haklarının dikkate alınmadığı durumlarda demokrasinin tesis edilemeyeceğinden eminiz."

41 "Iranians Protest Bill on Rights of Women", *The New York Times*, 17 Şubat 2010.

Ahmedinejad döneminin kadın hakları açısından tam bir çöküş dönemi olduğunun vurgulandığı haberde Amini'nin de dikkat çektiği, Ahmedinejad döneminin siyasal iklimidir. Ahmedinejad'ın iktidara gelmesinden itibaren ABD'ye çok sert tavır aldığı ve ABD'nin de İran'a karşı yaptırımları son derece sertleştirdiği bilinmektedir. Örneğin Ahmedinejad henüz cumhurbaşkanı seçileli daha dört ay olmuşken, bir İran televizyon kanalında Yahudi Soykırımı ile ilgili yaptığı "Holocaust denilen bir mit yarattılar ve bunu Allah, din ve peygamberlerin üzerine koydular," şeklindeki açıklamasıyla şimşekleri üzerine çekmişti.⁴² İsrail Lobisinin oldukça güçlü ve dış politika kararlarında etkin olduğu ABD gibi bir ülkenin⁴³ bu açıklamalar karşısında sessiz kalması beklene mezdi. Dahası, 2010 yılındaki BM Genel Kurulunda Ahmedinejad'ın 11 Eylül saldırılarıyla ilgili "ABD hükümeti Ortadoğu'daki Siyonist rejimi kurtarmak için saldırıları organize etti" şeklindeki açıklaması da büyük tepki toplamıştı.⁴⁴ ABD medyasında Ahmedinejad'a dair çıkan neredeyse bütün haberlerin negatif olması ve kadın haklarıyla ilgili haberlerde de Ahmedinejad'a bol bol atıf yapılması bu açıdan anlamlıdır.

Daha önce de söylendiği gibi bu haberde Batı'daki İranlılara müracaat edilmesi ilginçtir. Müracaat edilen isimlerden biri de ünlü İranlı hukukçu Şirin Ebadi'dir. Haberde yasanın geçmemesi için Şirin Ebadi'nin İranlı yetkililerle görüşme yaptığından bahsediliyor. Ebadi ile ilgili önem taşıyan ayrıntılardan bir tanesi, kendisinin yalnızca Şirin Ebadi olarak değil neredeyse tüm haberlerde "Nobel Ödülü sahibi Şirin Ebadi" olarak sunulmasıdır. Bilindiği üzere Nobel ödülü, Batı dünyasında oldukça prestijli bir ödüldür. Bu ödüle sahip olanlar ise "akil insanlar" olarak söyledikleri dikkate alınan ve etki doğuran kişilerdir. Bu noktada da oryantalist bir söylemi tespit etmek mümkün gözüküyor.

"Şarkiyatçılığın temel koşulu dışsallaştırmadır, ister ozan ister araştırmacı olsun Şarkiyatçının Şark'ı konuşurması, betimlemesi, Şark'ın gizemlerini Batı için, Batı'ya anlaşılır kılmasıdır."⁴⁵ Dolayısıyla Şirin Ebadi'nin sürekli olarak "Nobel Ödülü sahibi" olarak sunulması, aslında onu Doğu'nun dışına çıkartan, bir Batılı yapan söylemin parçasıdır. Şirin Ebadi, Batılı olduğu nispette İran kadınları adına konuşabilmektedir. Ebadi'nin Nobel ödülü, İran kadınları adına

42 Karl Vick, "Iran's President Calls Holocaust 'Myth' in Latest Assault on Jews", *The Washington Post*, 15 December 2005.

43 John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Hasan Kösebalaban, Küre Yayınları, İstanbul, 2009.

44 Ed Pilkington, "Ahmadinejad accuses US of 'orchestrating' 9/11 attacks to aid Israil", *The Guardian*, 23 September 2010.

45 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 30.

konuşabilmesini sağlayan bir ehliyettir, temsil mazbatasıdır. “(...) Şarkiyatçılığın bir anlam taşıması Şark’tan değil tümüyle Batı’dan kaynaklanır (...)”⁴⁶ İşte bu yüzden sürekli Batı’da yaşayan İranlı kadınlara başvurulmakta ya da Batılı alametleri taşıyan kişilerin sözleri dikkati alınmaktadır. Çünkü İranlılar kendileri için konuşamazlar ancak Batılılar İranlılar için konuşabilir.

“1979’daki İslam devriminden itibaren İran’daki kadınların sahip olduğu haklar azalmıştır (...)” denilen haberde Pehlevi dönemindeki kadın haklarına ilişkin bir şey söylenmiyor. Genel olarak Şah’ın siyasi muhaliflere uyguladığı ünlü işkenceler hatırlandığında bu söylemin, Said’in bahsettiği “örtme (covering)” tekniğine uygun düştüğü görülebilir. Bunun yanında Şah rejimi ile İslam Cumhuriyeti arasında bir ayrıma gidilmekte ve birincisinin lehine ikincisi mahkûm edilmektedir. ABD’nin iki ayrı yönetim için uyguladığı iki ayrı politika (Şah rejimi ile dost ve İslam Cumhuriyeti ile düşman olma) hatırlanırsa, bu ayırım anlamlı hale gelir.

Son olarak haberde, Ghader Mohammadzadeh ve Amir Reza Arefi isimli iki erkeğin ölüm cezaları aldığı araya serpiştiriliyor. Bu ölüm cezalarının neden kadın konusuyla ilgili bir haberin içeriğinde yer aldığı ise gizemini korumaya devam ediyor. İşin ironisi bir tarafa bırakılacak olursa biraz dikkatli bir gözlem ile meselenin kadın konusundan uzaklaştırılıp yeniden “gaddar İran rejimi” konusuna bağlandığı tespit edilebilir.

Sonuç

Ahmedinejad dönemi, ABD’nin İran’a yönelik olarak 1979’da başlayan negatif tutumunun en sert hissedildiği dönemlerden biridir. Bu dönemdeki kadın protesto hareketleri, ABD medyasının iki önemli gazetesi olan The Washington Post ve The New York Times’ta, ABD’nin İran politikası ile uyum içerisinde ve bilindik oryantalist söylemlerle sunulmuştur. İki gazete arasında, İran’daki kadın eylemlerine ilişkin haberleri sunma açısından anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Dolayısıyla denebilir ki, demokrat ve cumhuriyetçi olmak üzere farklı siyasi çizgiye sahip yayın organları, söz konusu genel olarak Doğu ve özel olarak da İran olduğu zaman, farklılıklarını bir kenara bırakıp ortak oryantalist stratejilerde anlaşmaktadırlar.

İki gazetenin haberlerinde de Batı ile Doğu arasında çekilmiş bir sınır çizgisi tespit edilebilir. Bundan yola çıkarak iki gazetede de tekrar eden ortak temaların ve sürekli atıf yapılan oryantalist düşünce kalıplarının olduğu gö-

46 Said, s. 31.

rülmüştür. İranlı kadının sürekli baskı altında olduğu, Batılı kadının İranlı kadından üstün olduğu, İranlı kadının en büyük düşmanının İslami rejim olduğu, İranlı kadınların özgürleşmek için Batılı olmak zorunda oldukları gibi ögeler buna örnek olarak verilebilir. Doğu'nun Batı karşısındaki ikincil konumu, İranlı kadının Batılı kadın karşısındaki ikincil konumu olarak yeniden üretilir. Bu şu anlama gelmektedir: Batı'daki feminist çalışmalar, kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerini alaşağı etmeye çalışırken, Doğu ile Batı arasındaki iktidar ilişkilerini Batı lehine söylemsel olarak inşa ve tahkim etmektedirler.

Bu egemen söylemi, iki farklı düzeyde uyguladığı stratejiler temelinde tespit etmek mümkün gözükmemektedir. İlk olarak, bütün İranlı kadınları dindar, zavallı, cahil, yardıma muhtaç, kurban, güçsüz olarak tasvir edip, bu tabloyu değiştirmek için Batılı kadınların güçlü, eğitilmiş, kendi ayakları üzerinde duran profilini kurtarıcı olarak işaret ederler. İkinci olarak ise İran'daki dini ve siyasi yapıyı, yukarıdaki değişmesi gereken tablonun müsebbibi olarak işaret edip itibardan düşürmeye çalışırlar. Buna göre İran'a dair hem özne hem de yapı düzeyinde çifte itibarsızlaştırma süreci işletmektedirler. İranlı kadınlar özgür olmak istiyorlarsa hem kendileri değişmelidirler hem de İran'daki sistem değişmelidir.

Hülasa, iki gazetede de vurgulanan "kadın hakları" nosyonunun, temelde ABD'nin müdahaleci mantığının izini taşıdığı söylenebilir. "Evrensel" etiketi altında dokunulmazlık zırhına bürünmüş bu kavramın, yukarıdaki ortak oryantalist ögelere bir çeşit meşruiyet kazandırdığı ve neticede İran'daki siyasal ve sosyal yapıyı gayri-meşru olarak ilan ettiği iddia edilebilir. Dolayısıyla İranlı kadınların protesto hareketleriyle ilgili yapılan haberlerde bilgi-iktidar ilişkisi, oryantalist bir mantıkla kurulmaktadır ve İran'a ilişkin bütün kurumlar toptan mahkûm edilmektedir. Bu da bize, yapılan haberlerin genelde Batı ile Doğu ve özelde Amerika ile İran arasındaki iktidar ilişkilerinde tuttuğu yeri göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yararlanılan Kaynaklar

Kitap ve Makaleler

Said Edward W., *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner, 6. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Said Edward W., *Medyada İslam*, çev. Aysun Babacan, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

Foucault Michel, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 3.b., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

Foucault Michel, *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.

Foucault Michel, *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, 4.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

Hall Stuart, "The West and the Rest: Discourse and Power", *Formations of Modernity*, ed. Stuart Hall-Bram Gieben, 4. p., Polity Press, Cambridge, UK, 1995, pp. 275-331.

Hall Stuart, "The Work of Representation", *Representation: Cultural Representations and Signifying Practises*, ed. Stuart Hall, Sage Publications, 8. p., London, UK, 2003, pp. 13-74.

Mearsheimer John J. ve WALT Stephen M., *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Hasan Kösebalaban, Küre Yayınları, İstanbul, 2009.

Mohanty Chandra Talpade, "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", *Boundary 2*, Vol. 12, No. 3, On Humanism and the University I: The Discourse of Humanism, Duke University Press, (Spring - Autumn, 1984), pp. 333-358.

Haberler

Applebaum Anne, "Women May Pose the Deepest Threat to Iran's Regime", *The Washington Post*, 29 Haziran 2009.

Auerbach Elise, "Courageous Voices in Iran", *The Washington Post*, 13 Mart 2007.

Fathi Nazila, "Starting at Home, Iran's Women Fight for Rights", *The New York Times*, 12 Şubat 2009.

Fathi Nazila, "Iranians Protest Bill on Rights of Women", *The New York Times*, 17 Şubat 2010.

"Iran's Dissenters", *The Washington Post*, 10 Mart 2007.

Pilkington Ed, "Ahmadinejad accuses US of 'orchestrating' 9/11 attacks to aid Israil", *The Guardian*, 23 Eylül 2010.

Karl Vick, "Iran's President Calls Holocaust 'Myth' in Latest Assault on Jews", *The Washington Post*, 15 Aralık 2005.

İnternet Kaynakları

"Author Archives", Amnesty International USA, <http://blog.amnestyusa.org/author/elise-auerbach/>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2014.

"Average Circulation at the Top 25 U.S. Daily Newspapers", Alliance for Audited Media, <http://auditedmedia.com/news/blog/top-25-us-newspapers-for-march-2013.aspx>, Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2016.

"Board of Advisors", Iran Rooyan, <http://iranrooyan.org/about-us/board-of-advisors/>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2014.

"Executions of Juveniles Since 1990", Amnesty International, <http://www.amnesty.org/en/death-penalty/executions-of-child-offenders-since-1990>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2014.

"International Civil and Political Rights Covenant", <http://www.refworld.org/pdfid/3ae6b3aa0.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2014.

"Islamic Penal Code of Iran", http://mehr.org/Islamic_Penal_Code_of_Iran.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2014.

"The Civil Code of the Islamic Republic of Iran", <http://www.alaviandassociates.com/documents/civilcode.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2014.